

KRYSTIAN ZIAJA

Wydział Teologiczny, Uniwersytet Opolski

Specyfika dialogów w Ewangelii św. Jana na przykładzie dialogu z Samarytanką¹

Specifics of the dialogues in the Gospel of John
the example of the dialogue with the Samaritan woman

Abstract

An original feature of the style of the Fourth Gospel are dialogues in which Jesus introduces the content of his teaching. The dialogues represent the majority of the content of John's Gospel (60%). Among the so-called large dialogues are texts: 3,1-21 (Dialogue with Nicodemus); 4,5-42 (Dialogue with the Samaritan); 5,16-47 (Jesus power of God); 6,22-59 (Eucharistic speech); 7,1-8,59 (Jesus working in Jerusalem in the octave of the Feast of Tabernacles); 9,1-39 (The Healing of a Blind Born); 10,1-18 (The Good Shepherd); 10,22-39 (Christ One with the Father); 11,17-27 (Jesus Dialogue with Martha); 12,20-39 (The Time of the Son of Man); 13,1-17,26 (The Farewell Speech - in it the dialogues with Thomas, Philip, Judas, not Iscariot, with the disciples). The characteristic feature of the dialogues of the fourth Gospel is misunderstandings in the relation of Jesus – listener. When Jesus says a sentence, the listeners do not understand his intention and they do not understand the meaning of Jesus' statement. Only in another part of the dialogue, in which the dialogue becomes a monologue, does Jesus reveal the true meaning of his statement. In the article the dialogue with the Samaritan J 4,1-26 was analysed according to the following structure:

The characteristics of the dialogue partner and information about the place and time (J 4,19);

- 1) Jesus These (J 4:10); the misunderstanding of Jesus' statement (J 4:11-12);
- 2) Jesus explanation (J 4:13-14);
- 3) the misunderstanding of Jesus' explanation (J 4:15);
- 4) further explanations (J 4,16-26);
- 5) the dialogue partner disappears, the dialogue merges into Jesus' speech (J 4:27-42).

Keywords: Jesus; Gospel of John; dialogues; Samaritan woman;

¹ Artykuł opublikowany w Z. GLAESER (red.), *Człowiek dialogu: księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi z okazji 80. rocznicy urodzin, 55. rocznicy święceń kapłańskich oraz 35. rocznicy święceń biskupich* (Opolska Biblioteka Teologiczna 125), Opole 2012, s. 271–288.

Spezifikum der Dialoge im Johannesevangelium am Beispiel des Dialogs mit der Samariterin

Abstrakt

Eine originelle Eigenschaft des Stils des vierten Evangeliums sind Dialoge, in denen Jesus den Inhalt seiner Lehre vorstellt. Die Dialoge stellen die Mehrheit des Inhalts des Johannesevangelium dar (60%). Zu den so genannten großen Dialogen gehören Texte: 3,1-21 (Dialog mit Nikodemus); 4,5-42 (Dialog mit der Samariterin; 5,16-47 (Jesus Gottesmacht); 6,22-59 (Eucharistische Rede); 7,1-8,59 (Jesus Wirken in Jerusalem in der Oktave des Laubhüttenfestes); 9,1-39 (Die Heilung eines Blindgeborenen); 10,1-18 (Der gute Hirte); 10,22-39 (Christus eins mit dem Vater); 11,17-27 (Jesus Dialog mit Martha); 12,20-39 (Die Zeit des Menschensohnes); 13,1-17,26 (Die Abschiedsrede – in ihr die Dialoge mit Thomas, Philippus, Judas, nicht dem Iskariot, mit den Jüngern).

Die charakteristische Eigenschaft der Dialoge des vierten Evangeliums sind Missverständnisse in der Relation Jesus – Zuhörer. Wenn Jesus einen Satz ausspricht, die Hörer verstehen seine Intention nicht und sie verstehen nicht den Sinn der Aussage von Jesus. Erst in einem weiteren Teil des Dialogs, in dem der Dialog in einen Monolog übergeht, enthüllt Jesus den wahren Sinn seiner Aussage.

Im Artikel wurde der Dialog mit der Samariterin J 4,1-26, nach folgender Struktur analysiert:

- 1) die Charakteristik des Dialogpartners und Informationen zum Ort und zu der Zeit (J 4,19);
- 2) Jesus These (J 4,10);
- 3) das Missverständnis der Jesus Aussage (J 4,11-12);
- 4) Jesus Erläuterung (J 4,13-14);
- 5) das Missverständnis der Erläuterung von Jesus (J 4,15);
- 6) weitere Erläuterungen (J 4,16-26);
- 7) der Dialogpartner verschwindet, der Dialog übergeht in Jesus Rede (J 4,27-42).

Oryginalną cechą stylu czwartej Ewangelii są dialogi, w których Jezus przedstawia treść swego nauczania. Stanowią one większość materiału Janowej Ewangelii (około 60%). Do tak zwanych wielkich dialogów należą teksty: 3,1-21 (dialog z Nikodemem); 4,5-42 (dialog z Samarytanką); 5,16-47 (Boska władza Jezusa); 6,22-59 (mowa eucharystyczna); 7,1-8,59 (działalność Jezusa w Jerozolimie w oktawie święta Namiotów); 9,1-39 (uzdrowienie niewidomego od urodzenia); 9,40-10,18 (Dobry Pasterz); 10,22-39 (Chrystus jedno z Ojcem); 11,17-27 (dialog Jezusa z Martą); 12,20-39 (godzina Syna Człowieczego); 13,1-17,26 (mowa pożegnalna – w niej dialogi z Tomaszem, Filipem, Judą – nie Iskariotą, z uczniami). Z dialogami spotykamy się także w opisach cudów, gdzie Jezus prowadzi rozmowy ze świadkami tych wydarzeń. Przykładem mogą być następujące sytuacje: Jezus rozmawia ze swoją Matką – w kontekście cudu w Kanie (2,3-5); z Żydami w opisie wydarzenia oczyszczenia świątyni (2,18-20); z urzędnikiem królewskim – w związku z uzdrowieniem jego syna (4,48-50); rozmawia przy uzdrowieniu paralityka przy sadzawce Betezda (5,6-14);

Jezus prowadzi dialog z okazji rozmnożenia chleba (6,5-7); Jezus prowadzi dialog z Marią Magdaleną po zmartwychwstaniu (20,15-17), z Tomaszem (20,27-29) oraz z uczniami, po cudownym połowie ryb (21,5-12). Na treść dialogów składają się polemiki, kontrowersje Jezusa z przeciwnikami, ale także pouczenia dawane uczniom². Dialogi w Ewangelii św. Jana pełnią funkcję dydaktyczną i symboliczną³.

1. Ogólna charakterystyka dialogów czwartej Ewangelii

Charakterystyczną cechą dialogów czwartej Ewangelii są nieporozumienia w relacji Jezus – słuchacze. Gdy Jezus wypowiada jakieś zdanie, słuchacze nie rozumieją Jego intencji i interpretują wypowiedź Jezusa w innym znaczeniu. Dopiero w dalszej części dialogu, gdzie przechodzi on w monolog, Jezus odkrywa prawdziwy sens swojej wypowiedzi⁴. Przykładem może być rozmowa z Nikodemem, gdzie Chrystus mówi: „Jeśli się ktoś nie narodzi powtórnie, nie może ujrzeć królestwa Bożego” (3,3b) i ma na uwadze wewnętrzne odrodzenie przez chrzest. Nikodem rozumie jednak słowa Chrystusa w sensie naturalnym: „Jakżeż może się człowiek narodzić, będąc starcem? Czyż może powtórnie wejść do łona swej matki i narodzić się?” (3,4). Wówczas Chrystus inaczej i wyraźniej formułuje swoją wypowiedź: „Jeśli się ktoś nie narodzi z wody i z Ducha, nie może wejść do królestwa Bożego” (3,5). Inne przykłady to: świątynia jerozolimska – ciało Jezusa (2,19.21), pokarm naturalny – wypełnianie woli Boga (4,31-34), chleb naturalny – Jezus jako chleb życia (6,32-35). Nasuwa się pytanie, czy autor świadomie stosował tego rodzaju styl? Co zamierzał przez to ukazać? Wydaje się, że w pierwszym rzędzie chodziło o względy pedagogiczne. Autor pragnął zachęcić słuchacza do refleksji nad słowami Jezusa. Możliwe, że kierował się także intencjami teologicznymi i chciał w ten sposób pokazać, że nie jest łatwo uwierzyć w Jezusa, że czytelnik musi pokonać wiele przeszkód i trudności, zanim w Niego uwierzy. Osoba Jezusa, Jego nauka i sposób postępowania pozostają wciąż zagadką, którą trzeba rozwikłać.

Dokonując krótkiego porównania dialogów u synoptyków z dialogami Janowymi, należy zauważyć, że według Ewangelii synoptycznych Jezus, głosząc naukę o tajemnicy królestwa Bożego, czyni to przy pomocy przypowieści, natomiast u Jana spotykamy charakterystyczne alegorie: o chlebie życia (6,27-58), o wodzie żywej (4,8-15), o bramie i dobrym pasterzu (10,1-18), o krzewie winnym (15,1-10). Istotne jest dostrzeżenie faktu, że u synoptyków atakowany jest Jezus historyczny, w dialogu Janowym natomiast – przeciwnicy atakują Chrystusa wiary⁵. Dialogi u Jana, w porównaniu z synoptykami,

² A. PACIOREK, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, 115.

³ S. MĘDALA, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Częstochowa 2010, 56–58.

⁴ A. PACIOREK, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, 119.

⁵ S. MĘDALA, *Ewangelia według św. Jana*, 56–58.

stanowią specyficzny podgatunek literacki o ustalonej strukturze. Przedstawia się ona następująco:

- 1) Charakterystyka partnera dialogu oraz informacje dotyczące miejsca i czasu;
- 2) Teza Jezusa;
- 3) Niezrozumienie wypowiedzi Jezusa;
- 4) Wyjaśnienie Jezusa;
- 5) Niezrozumienie wyjaśnienia Jezusa;
- 6) Kolejne wyjaśnienia;
- 7) Partner dialogu znika, dialog przechodzi w mowę Jezusa.

Klasycznym przykładem tej struktury jest dialog z Samarytanką. Zostanie on opracowany zgodnie z podanym podziałem.

2. Dialog z Samarytanką (4,1-42)

Analiza tekstu J 4,1-42, zgodnie z podaną wyżej strukturą, poprzedzona zostanie przedstawieniem kilku propozycji podziału Janowej Ewangelii.

2.1. Miejsce dialogu z Samarytanką w kompozycji czwartej Ewangelii

Dialog z Samarytanką znajduje się w pierwszej części Janowej Ewangelii, obejmującej rozdziały 1–12. Omówione zostaną propozycje podziału tejże części, podane przez: A. Paciorka, J. Czerskiego, S. Gądeckiego, C. Westermanna i S. Mędałę⁶.

2.1.1. A. Paciorek proponuje następującą strukturę Ewangelii św. Jana rozdziały 1-12⁷:

Prolog (1,1-18)

1. Słowo – preegzystencja – stworzenie (1,1-5)
2. Konkretyzacja w dziejach – Wcielenie Słowa (1,6-13)
3. Wyznanie (1,14-18)

Jezus objawia się światu – Księga znaków i mów (1,19–12,50)

I. Początek objawienia Jezusa (1,19-51)

1. Świadectwo Jana (1,19-34)
 - 1.1. Jan o sobie samym (1,19-28)
 - 1.2. Jan o Jezusie (1,29-34)
2. Pierwsi uczniowie Jezusa (1,35-51)
 - 2.1. Na drodze Jezusa (1,35-42)

⁶ K. ZIAJA, *Problem struktury Ewangelii św. Jana we współczesnej egzegezie*, „Scriptura Sacra” 8–9 (2004–2005), 211–224.

⁷ A. PACIOREK, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, 152–154.

- 2.2. Wyznanie wiary w Jezusa (1,43-51)
- II. Pierwsze znaki – od Kany do Kany (2,1-4,54)
 1. Jezus objawia siebie poprzez znaki (2,1-25)
 - 1.1. Pierwszy znak w Kanie (2,1-12)
 - 1.2. Oczyszczenie świątyni – Jezus nową świątynią (2,13-22)
 - 1.3. Podsumowanie: Jezus zna każdego człowieka (2,23-25)
 2. Odpowiedzi na objawienie Jezusa (3,1-4,54)
 - 2.1. Rozmowa z Nikodemem – wiara niepełna (3,1-21)
 - 2.2. Ostatnie świadectwo Chrzcziciela – wiara pełna (3,22-36)
 - 2.3. Rozmowa z Samarytanką – wiara mesjańska (4,1-42)
 - 2.4. Uzdrowienie syna urzędnika królewskiego – uniwersalizm wiary (4,43-54)
- III. Jezus a święta żydowska – opozycja i sprzeciw (5,1-10,41)
 1. Święto szabat – Jezus równy Ojcu (5,1-47)
 - 1.1. Uzdrowienie chromego (5,1-18)
 - 1.2. Apologia Jezusa (5,19-47)
 2. Święto Paschy – Jezus chlebem życia (6,1-71)
 - 2.1. Cudowne nakarmienie chlebem (6,1-15)
 - 2.2. Jezus objawia się uczniom na Jeziorze Galilejskim (6,16-21)
 - 2.3. Jezus prawdziwym chlebem życia (6,22-59)
 - 2.4. Kryzys w gronie uczniów (6,60-71)
 3. Święto Namiotów – Jezus światłością (7,1-10,21)
 - 3.1. Jezus objawia siebie podczas Święta Namiotów (7,1-53)
 - 3.2. Jezus pełen miłosierdzia (7,53b-8,11)
 - 3.3. Jezus światłością świata (8,12-29)
 - 3.4. Jezus i prawdziwi synowie Abrahama (8,30-59)
 - 3.5. Uzdrowienie niewidomego od urodzenia (9,1-41)
 - 3.6. Jezus dobrym Pasterzem (10,1-42)
- IV. W bliskości „godziny” (11,1-12,50)
 1. Wskrzeszenie Łazarza (11,1-57)
 - 1.1. Teologiczne tło wydarzenia (11,1-16)
 - 1.2. Dialog Jezusa z Martą – Jezus zmartwychwstaniem i życiem (11,17-27)
 - 1.3. Wskrzeszenie Łazarza (11,28-44)
 - 1.4. Różne reakcje w obliczu cudu (11,45-57)
 2. Przed męką (12,1-50)
 - 2.1. Namaszczenie w Betanii (12,1-11)
 - 2.2. Królewski wjazd do Jerozolimy (12,12-19)
 - 2.3. Ostatnie słowo dla świata (12,20-36)
 - 2.4. Tajemnica wiary (12,37-50)

2.1.2. J. Czernski podaje następujący podział⁸:

- 1,1-18 Prolog: Jezus – Słowem Boga
- 1,19–12,50 Jezus objawia się w znakach i słowach
 - 1,19-34 Świadcstwo Jana Chrzciciela
 - 1,35-51 Pierwsi uczniowie
 - 2,1-12 Pierwszy znak na weselu w Kanie
 - 2,13-22 Oczyszczenie świątyni – *summariusum* o znakach Jezusa i wierze
 - 3,1-21 Rozmowa z Nikodemem
 - 3,22-36 Jezus i Jan Chrzciciel
 - 4,1-42 Rozmowa z Samarytanką przy studni Jakuba
 - 4,43-54 Powrót do Galilei, drugi znak w Kanie: uzdrowienie syna królewskiego urzędnika
 - 5,1-47 Trzeci znak: uzdrowienie paralityka nad sadzawką Betesda w Jerozolimie
 - 6,1-71 Czwarty znak: cudowne nakarmienie pięciu tysięcy; piąty znak: Jezus chodzi po jeziorze – mowa o chlebie życia
 - 7,1–8,59 Działalność Jezusa w Jerozolimie w oktawie święta Namiotów
 - 9,1-41 Szósty znak: uzdrowienie niewidomego od urodzenia
 - 10,1-42 Mowa o dobrym pasterzu – działalność Jezusa w Jerozolimie w czasie święta poświęcenia świątyni – *summariusum* o wielu przypadkach wiary w Chrystusa
 - 11,1-57 Siódmy znak: wskrzeszenie Łazarza – Sanhedryn wydaje wyrok śmierci na Jezusa
 - 12,1-50 Namaszczenie w Betanii – wjazd do Jerozolimy – Grecy szukają kontaktu z Chrystusem.

2.1.3. S. Gądecki⁹ uważa, że w kwestii struktury należy zwrócić uwagę na najmniejsze jednostki tekstowe, dlatego proponowany przez niego podział jest bardzo szczegółowy (mikrostruktura):

Prolog	
Słowo	(1,1-5)
– świadectwo Jana	(1,6-8)
Słowo	(1,9-14)
– świadectwo Jana	(1,15-18)
I. Pierwsza Pascha	
1. Świadectwo – Jana	(1,19-28)
– świadectwo Jana	(1,29-34)

⁸ J. CZERSKI, *Wprowadzenie do Ksiąg Nowego Testamentu*, Opole 1996, 143–154.

⁹ S. GĄDECKI, *Wstęp do pism Janowych*, Gniezno 1991, 27–38.

- świadectwo Jana (1,35)
- 2. Powołanie – dwóch uczniów (1,36-39)
 - Piotra (1,40-42)
 - Filipa i Natanaela (1,43-51)
- 3. Znak (rozmnożenie wina) (2,1-10)
 - wiara uczniów (2,11)
 - do Kafarnaum (2,12)
 - do Jerozolimy (2,13)
- 4. Czyn i prorocтво (2,14-21)
 - wiara uczniów (2,22)
 - wiara wielu (2,23-25)
 - wiara Nikodema (3,1-2)
- 5. Mowa do Nikodema (3,3-21)
 - do Ziemi Judzkiej (3,22-24)
 - świadectwo Jana (3,25-30)
- Mowy ciąg dalszy (3,31-36)
 - do Galilei i Sychar (4,1-6)
- 6. Mowa do Samarytanki (4,7-26)
 - wiara Samarytan (4,39-42)
 - do Galilei (4,43)
 - wiara Galilejczyków (4,44-45)
 - do Kany (4,46a)
- 7. Znak (uzdrowienie umierającego) (4,46b-52)
 - wiara ojca (4,53-54)
 - do Jerozolimy (5,1)
- 8. Znak (uzdrowienie chorego) (5,2-9a)
 - niewiara Żydów (5,9b-18)
- Mowa do Żydów (5,19-47)
- II. Druga Pascha
 - za Jezioro Galilejskie (6,1-3)
- 1. Znak (rozmnożenie chleba) (6,4-13)
 - wiara tłumu (6,14)
 - na górę (6,15)
- 2. Znak (przejsćie po wodzie) (6,16-21)
 - do Kafarnaum (6,22-25)
- 3. Mowa do ludu (6,26-40)
 - do Żydów (6,41-59)
 - do uczniów (6,60-66)
 - do Dwunastu (6,67-71)
 - po Galilei (7,1)

– niewiara Braci	(7,2-8)
– w Galilei	(7,9)
– do Jerozolimy	(7,10)
– rozdwojenie	(7,11-13)
– do świątyni	(7,14)
4. Mowa do Żydów	(7,15-29)
– niewiara Żydów	(7,30)
– wiara tłumy	(7,31-32)
Mowa do Żydów	(7,33-36)
Mowa do tłumy	(7,37-39)
– rozdwojenie	(7,40-53)
– do świątyni	(8,1-2)
5. Mowa do uczonych w Piśmie	(8,3-11)
Mowa do faryzeuszów	(8,12-20)
Mowa do Żydów	(8,21-29)
– wiara wielu	(8,30-32)
Mowa do Żydów	(8,33-59)
6. Znak (uzdrowienie niewidomego)	(9,1-7)
– rozdwojenie	(9,8-12)
– niewiara faryzeuszów	(9,13-34)
– wiara uzdrowionego	(9,35-38)
7. Mowa do faryzeuszów	(9,39–10,18)
– rozdwojenie	(10,19-21)
– w świątyni	(10,22)
Mowa do Żydów	(10,23-38)
– niewiara	(10,39)
– za Jordan	(10,40)
– wiara wielu	(10,41-42)
8. Znak (wskrzeszenie Łazarza)	(11,1-44)
– wiara wielu	(11,45)
– niewiara	(11,46-53)
– do Efraim	(11,55-57)
III. Trzecia Pascha	
1. Czyn i prorocтво	(12,1-8)
– wiara tłumy	(12,9-19)
2. Mowa do Greków	(12,20-28)
Mowa do tłumy	(12,29-36)
– niewiara Żydów	(12,37-41)
– wiara bojaźliwych	(12,42-43)
Mowa do tłumy	(12,44-50)

2.1.4. C. Westermann¹⁰, w kwestii struktury czwartej Ewangelii, wspomina o jej trzech głównych częściach, które odpowiadają treści wierszy Prologu (1,11-14).

Te trzy główne części to rozdziały:

- 3–6: Przeszedł do swojej własności
 7–12: Swoi Go nie przyjęli
 13–17: Wielu Go jednak przyjęło (...).

Szczegółowy podział pierwszych dwunastu rozdziałów czwartej Ewangelii, według

C. Westermanna przedstawia się następująco:

- I. 1,1-18: Prolog
 1,19-51: Świadkowie
 1,19-34: Świadectwo Jana Chrzciciela
 1,35-51: Świadectwo świadków
 II. 2,1–17,26: Ujrzelśmy Jego wspaniałość
 a) 2,1-25: Jezus przynosi życie i sąd
 b) 3,1–6,71: Przeszedł do swojej własności
 3,1–4,42: Ze swoim słowem (prawda)
 3,1-21: Nikodem
 3,22-36: Jan Chrzciciel
 4,1-30: Samarytanka
 4,31-42: Zasiew i żniwa
 4,43-54: Urzędnik z Kafarnaum
 5,1–6,71: Ze swoimi cudami (życie)
 5,1-16: Chory przy sadzawce Betesda
 5,17-47: Ojciec i Syn; życie i sąd
 6,1-25: Nakarmienie i chodzenie po jeziorze
 6,26-59: Mowa o chlebie życia
 6,60-71: Wyznanie Piotra
 III. 7,1–12,50: Swoi Go nie przyjęli
 7,1-13: Godzina jeszcze nie nadeszła
 7,14-52: Jezus na święcie Namiotów
 8,1-11: Jezus i niewiasta cudzołożna
 8,12-59: Światło świata
 9,1-41: Uzdrawienie niewidomego od urodzenia
 10,1-42: Pasterz
 11,1-44: Wskreszenie Łazarza
 11,45-57: Wysoka Rada postanawia zabić Jezusa
 12,1-8: Namaszczenie w Betanii

¹⁰ C. WESTERMANN, *Abriss der Bibelkunde*, Stuttgart 1991, 162–170.

- 12,9-19: Wjazd do Jerozolimy
 12,20-50: Grecy i godzina.

2.1.5. Z kolei S. Mędała proponuje interesującą kompozycję retoryczną czwartej Ewangelii¹¹. Można ją przedstawić w następującym schemacie:

- I. Wprowadzenie (1,1–2,11)
1. Prolog – uroczysty wstęp do znaków i świadectw (1,1-18) oraz odniesienie do śmierci Jezusa (1,14a)
 2. Przedłożenie – świadectwa mesjańskiej i boskiej godności Jezusa (1,19-51)
 - 2.1. Świadectwo Jana Chrzciciela jako przedstawiciela judaizmu (1,19-34)
 - 2.2. Świadectwo uczniów Jezusa (1,35-50)
 - 2.3. Zapowiedź świadectwa Syna Człowieczego (1,51)
 3. Opowiadanie „historyczne” jako *transitus* od przedłożenia do uwierzytelnienia: świadectwa i znaki przed „godziną” i w „godzinie” (2,1-12)
- II. Uwierzytelnienie tajemnicy Syna Człowieczego – dowodzenie na podstawie świadectwa i znaków (2,13–12,50)
1. Świadectwa i znaki przed „godziną” (2,13–10,42)
 - 1.1. Wstęp: wskazanie stron (Jezus i Żydzi) oraz przedmiotu sporu, którymi są fakty (osoba), znaki i słowa Jezusa (2,13-35)
 - 1.2. Objawienie się Słowa Wcielonego (3,1–4,54)
 - 1.3. Boski charakter działania Jezusa (5-6)
 - 1.4. Osoba Jezusa wykracza poza *sacrum* judaizmu (7-10)
 2. Zapowiedź uwielbienia Syna Człowieczego – świadectwa i znaki w „godzinie” (11,1–12,34)
 - 2.1. Konieczność pokonania śmierci (11,1-56)
 - 2.2. Potrzeba uwielbienia Syna Człowieczego (12,1-34)
 3. Rekapitulacja uwierzytelnienia tajemnicy Syna Człowieczego: fakt pojawienia się Światłości (12,35-36), znaki (12,37-43) i słowa Jezusa (12,44-50).

2.2. Struktura dialogu z Samarytanką

Wydarzenia związane z Samarią, ze spotkaniem z Samarytanką i innymi Samarytanami opisane są przez Jana w 4,1-42. Ewangelista w słowach: „Opuścił Judeę i odszedł znów do Galilei” (J 4,3) wspomina o wyjściu Jezusa z Judei do Galilei. Najkrótsza droga do Judei prowadziła przez Samarię – „Trzeba Mu było przejść przez Samarię” (J 4,4). Można przyjąć, że przytoczony wiersz wprowadza nas do wydarzeń w Samarii, a słowa skierowane do Samarytanki kończą ten fragment Janowej Ewangelii: „(...) a do tej kobiety mówili:

¹¹ S. MĘDAŁA, *Ewangelia według św. Jana*, 94.

«Wierzmy już nie dzięki twemu opowiadaniu, usłyszeliśmy bowiem na własne uszy i wiemy, że On prawdziwie jest Zbawicielem świata» (J 4,42). Następne wiersze – „Po dwóch dniach odszedł stamtąd do Galilei” (J 4,43) informują o powrocie Jezusa do Galilei, czyli o tym, co zapowiadał wiersz 4,3. Można więc mówić o dialogu z Samarytanką w szerszym kontekście, który obejmuje fragment J 4,1-42, jak i w węższym, który dotyczy w sensie ścisłym rozmowy Jezusa z Samarytanką, z uwzględnieniem ram czasowych i przestrzennych – J 4,1-26. W szerszym kontekście wyróżnia się następujące części:

- 1) Okoliczności rozmowy, ramy czasowe i przestrzenne (4,1-6).
- 2) Spotkanie – dialog Jezusa z Samarytanką (4,7-26).
- 3) Podsumowanie – powrót uczniów, odejście kobiety (4,27-30).
- 4) Dialog z uczniami, instrukcja Jezusa dla uczniów (4,31-38).
- 5) Spotkanie Jezusa z Samarytanami (4,39-42)¹².

Odpowiednio, w tekście będącym ścisłym dialogiem Jezusa z Samarytanką, można wyróżnić następujące fragmenty struktury:

- 1) Okoliczności rozmowy (4,1-6);
- 2) Spotkanie z Samarytanką, nawiązanie kontaktu – Jezus przedstawia się jako dawca wody żywej (4,7-15);
- 3) Jezus przedstawia się jako Prorok, objawia swoją wszechwiedzę i znajomość wnętrza człowieka (4,16-19);
- 4) Jezus przedstawia się jako Mesjasz – prawdziwa cześć dla Boga, miejsce kultu, samoobjawienie się Jezusa (4,20-26).

2.3. Analiza dialogu z Samarytanką

Rozmowa z Samarytanką zostanie opracowana zgodnie ze wspomnianą już strukturą, charakterystyczną dla dialogów występujących w Janowej Ewangelii.

2.3.1. Charakterystyka partnera dialogu oraz informacje dotyczące miejsca i czasu (J 4,1-9)

Jezus opuszcza Judeę, gdzie spotkał się z nieprzyjaźnie nastawionymi wobec Niego faryzeuszami (4,1-2) i udaje się przez Samarię do Galilei¹³. Była to droga najkrótsza, ale bardziej męcząca, niż ta wzdłuż Morza Śródziemnego (*via maris*), czy droga Doliną Jordanu. Jezus wybrał tę drogę – „trzeba Mu było przejść przez Samarię” (4,4), by realizować plan Boga Ojca, który pragnie, aby głosił zbawienie także Samarytanom¹⁴.

¹² S. MĘDALA, *Ewangelia według św. Jana*, 456; A. PACIOREK, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, 306; J. GNILKA, *Johannesevangelium*, Würzburg 1999, 32–37.

¹³ T. OKURE, *Ewangelia według św. Jana*, w: W.R. FARMER (red.), *Międzynarodowy komentarz biblijny do Pisma Świętego*, tłum. H. Bednarek, Warszawa 2000, 1330.

¹⁴ P.R. GRZYBIEC, *Spotkania przy studni*, Kraków 2000, 89–90.

Na taką interpretację pozwala użycie wyrażenia *edei de* (trzeba było zaś)¹⁵. Jezus przybywa do miejscowości Sychar, która jest wspomniana w Nowym Testamencie tylko w tym miejscu. Niektórzy egzegeci utożsamiają ją z miejscowością Sychem. Dziś Sychar identyfikowane jest z Askar, położonym około 1,5 kilometra od studni Jakuba¹⁶. Głębokość tejże studni wynosiła około 35 metrów¹⁷. Studnie służyły wówczas również jako miejsce wypoczynku i w tym celu zatrzymuje się Jezus¹⁸. Uważnego czytelnika zaskakuje kilka informacji. Po pierwsze nieodpowiednia pora przyścia po wodę przez Samarytankę – jest południe, godzina dwunasta, a kobiety przychodziły po wodę w grupie i o późniejszej porze. Samarytanka przychodzi tutaj w takim czasie, gdy nie powinna spotkać nikogo¹⁹. Po drugie Jezus jest zupełnie sam, gdyż uczniowie udali się po zakup żywności. Niezrozumiałym jest, dlaczego poszli wszyscy. Można w tym kontekście stwierdzić, że spotkanie Jezusa z Samarytanką jest czymś wyjątkowym i nadzwyczajnym.

Partnerem dialogu Jezusa staje się Samarytanka. Jezus nawiązuje rozmowę, prosząc kobietę o wodę: „Daj mi pić” (J 4,7). To wywołuje jej zdziwienie: „Jakżeż Ty, który jesteś Żydem, prosisz mnie Samarytankę, bym Ci dała się napić” (J 4,9), gdyż istniał zakaz jakichkolwiek kontaktów Judejczyków z Samarytanami, którzy uważani byli za pogan. Ponadto obowiązywał także formalny zakaz używania naczyń samarytańskich oraz spożywania ich pokarmów²⁰.

2.3.2. Teza Jezusa (J 4,10)

Jezus przenosi rozmowę z płaszczyzny religijno-politycznej na płaszczyznę religijno-duchową. Z tego, który prosi, staje się kimś, kto ma coś do zaoferowania: „O, gdybyś знаła dar Boży i wiedziała, kim jest Ten, kto ci mówi: «Daj Mi się napić», to prosiłabyś Go, a dałby ci wody żywej” (J 4,10). Pojawia się określenie „woda żywa”²¹. Woda żywa w potocznym znaczeniu to woda świeża, źródłana, płynąca – w odróżnieniu od wody stojącej w cysternach. W Biblii „woda żywa” często ma powiązanie z Jahwe, który jest nazywany „źródłem wody żywej”, źródłem dóbr zbawienia (Jr 2,13;17,13), zaprasza do siebie jako do wody (Iz 55,1) oraz jest źródłem życia (Ps 36,9). U Jana „woda

¹⁵ S. MĘDALA, *Ewangelia według św. Jana*, 458.

¹⁶ PH. PERKINS, *Ewangelia według świętego Jana*, w: R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, 1130; T. OKURE, *Ewangelia według św. Jana*, 1330.

¹⁷ F. RIENECKER, G. MAIER, *Leksykon biblijny*, tłum. D. Irmińska, Warszawa 2001, 762; P.R. GRZYBIEC, *Spotkania przy studni*, 91–92; S. MĘDALA, *Ewangelia według św. Jana*, 459; J. GNILKA, *Johannesevangelium*, 33; L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań – Warszawa 1975, 175.

¹⁸ A. PACIOREK, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, 307.

¹⁹ S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu* (PSB 16), tłum. Z. KOŚCIUK, Warszawa 2000, 194.

²⁰ P.R. GRZYBIEC, *Spotkania przy studni*, 93; L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 176.

²¹ PH. PERKINS, *Ewangelia według świętego Jana*, 1131; S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 194; T. OKURE, *Ewangelia według św. Jana*, 1330.

żywa” może być symbolem Objawienia lub Ducha Bożego, metaforą życia Bożego w człowieku ochrzczonym.

2.3.3. Niezrozumienie wypowiedzi Jezusa (J 4,11-12)

Samarytanka zrozumiała zwrot „woda żywa” w znaczeniu: woda źródłana, woda ze studni, na której siedzi Jezus. Do Chrystusa odnosi się z szacunkiem, nazywa Go Panem. Dziwi się jednak, że Jezusowi nie wystarczy woda ze studni, którą rzekomo zbudował patriarcha Jakub. „Nie uświadamia sobie jeszcze, że jak są różne narodzenia, tak są różne wody: jedna z dołu, ze studni, druga z góry, z nieba”²².

2.3.4. Wyjaśnienie Jezusa (J 4,13-14)

W swojej odpowiedzi Jezus wyjaśnia, że nie chodzi o wodę naturalną, która czasowo gasi pragnienie. Mówi o niewystarczalności daru płynącego ze studni Jakuba. Nie chodzi mu o wodę, która gasi pragnienie ciała, ale mówi o wodzie w znaczeniu metaforycznym. Ma ona takie cechy, że gasi pragnienie raz na zawsze; sama staje się źródłem wody wytryskującej; zapewnia życie wieczne. Jezus daje nową studnię i wodę z nową wartością, „która może zaspokoić pragnienie wszelkiego głodu i wszelkich tęsknot duszy ludzkiej”²³.

2.3.5. Niezrozumienie wyjaśnienia Jezusa (J 4,15)

Samarytanka w dalszym ciągu ma na myśli wodę ze studni; jej interpretacja słów Jezusa wciąż obraca się w kręgu naturalnych kategorii²⁴. Można przyznać rację W. Świerzawskiemu, który zauważa: „Może już zaczyna rozumieć, ale jeszcze się waha, jeszcze kluczy, jakby mówiła, że chyba dobrze mieć wodę, którą On proponuje, ale to nie jest takie pewne. Jak często ludzie, którzy już tej wody skosztowali, którzy wierzą w Jezusa Chrystusa, trzymają się kurczowo «swojej» wody, uprawiają połowiczne chrześcijaństwo”²⁵. Podobnie uważa S. Mędała, który stwierdza: „Kobieta uznaje w końcu swoje pragnienie tej wody i prosi o nią Jezusa. Daru nie można wytworzyć czy zdobyć, trzeba go pragnąć. Kobieta zrozumiała, że jej prawdziwą potrzebą jest Bóg”²⁶.

2.3.6. Kolejne wyjaśnienia (J 4,16-26)

Aby skierować myśli Samarytanki na płaszczyznę duchową, Jezus objawia jej swoją wszechwiedzę i znajomość wnętrza człowieka²⁷. Wydaje jej polecenie: „Idź, zawołaj swego męża i wróć tutaj” (J 4,16)²⁸. Na propozycję wezwania męża odpowiada ona wymijająco,

²² S. MĘDAŁA, *Ewangelia według św. Jana*, 461–462.

²³ A. PACIOREK, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, 307.

²⁴ L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 177; S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 194.

²⁵ W. ŚWIERZAWSKI, *Pierwszy umiłował*, Wrocław 1982, 129.

²⁶ S. MĘDAŁA, *Ewangelia według św. Jana*, 463.

²⁷ L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 177–178.

²⁸ PH. PERKINS, *Ewangelia według świętego Jana*, 1131.

ale w granicach prawdy: „Nie mam męża” (J 4,17a)²⁹. Nawiązując do tych słów, Jezus przypomina kobiecie, że miała już pięciu mężów, a aktualny szósty nie jest jej mężem. Wyjawia niemoralne życie Samarytanki, ale czyni to delikatnie, bez karcenia. Kwestia zdemaskowania jej grzesznego życia jest sprawą drugorzędną. Jezusowi chodzi głównie o to, aby przekonać ją, że On wie wszystko. Tę wszechwiedzę Jezusa potwierdza Samarytanka, mówiąc: „Panie, widzę, że jesteś prorokiem” (J 4,19)³⁰. Zdaje więc sobie sprawę z tego, że rozmawia z kimś wyjątkowym, z kimś, kto ma pełną wiedzę o człowieku³¹.

Następnie, można powiedzieć: nieoczekiwanie, dialog przechodzi do sprawy kontrowersyjnej pomiędzy Żydami a Samarytanami – dotyczącej kwestii kultu³². Jezus wyjaśnia, że nie jest ważne miejsce kultu – góra Garizim (Gerizim)³³, czy Jerozolima, ale liczy się jego forma i sposób³⁴. Kult ma polegać na oddawaniu Bogu czci „w Duchu i Prawdzie (*en pneumatiki kai alētheia[i]*)” (J 4,23). Wielbienie Boga „w Duchu i Prawdzie” jest inspirowane przez Ducha; chodzi więc o taki kult, który wzbudza w nas Duch Święty, gdyż On stoi u jego początku i go umożliwia³⁵. Aby sprawować ten nowy kult, należy posiadać Ducha Świętego. Chwalenie Boga dokonuje się „w prawdzie”, ponieważ pochodzi z właściwego źródła³⁶. Jest nim objawienie, przyniesione przez Jezusa, w którym w pełni obecny jest Bóg. Reasumując: w oddawaniu Bogu czci „w prawdzie” chodzi o kult, który płynie z trwającej w człowieku prawdy Chrystusa, obecności Jego Słowa, Jego Objawienia, z pełni wiary w Boga.

Po słowach Jezusa, dotyczących nowego kultu, myśl Samarytanki biegnie ku oczekiwaniom na Mesjasza. Na Jego przyjście czekali również Samarytanie (*Tāheb*); wyglądali „drugiego Mojżesza”, który będzie w stanie objawić wszystko³⁷. Jezus odpowiada Samarytance: „Jestem nim Ja, który z tobą mówię” (J 4,26) i dialog osiąga w ten sposób punkt kulminacyjny.

2.3.7. Partner dialogu znika, dialog przechodzi w mowę Jezusa (J 4,27-42)

Po nadejściu uczniów partner dialogu znika: „Kobieta zaś zostawiła swój dzban i odeszła do miasta” (J 4,28)³⁸. Tam daje świadectwo, a jej głoszenie Jezusa wśród swoich jest wyzna-

²⁹ S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 194.

³⁰ P.R. GRZYBIEC, *Spotkania przy studni*, 99–104; J. GNILKA, *Johannesevangelium*, 34; S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 194; T. OKURE, *Ewangelia według św. Jana*, 1330.

³¹ PH. PERKINS, *Ewangelia według świętego Jana*, 1131.

³² P.R. GRZYBIEC, *Spotkania przy studni*, 105–114; S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 195; J. GNILKA, *Johannesevangelium*, 34–35; L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 178–181.

³³ S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 195.

³⁴ J. GNILKA, *Johannesevangelium*, 35.

³⁵ PH. PERKINS, *Ewangelia według świętego Jana*, 1131.

³⁶ A. PACIOREK, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, 308.

³⁷ L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 181; S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 195.

³⁸ L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 182.

niem wiary³⁹. Jako kobieta-apostoł świadczy, że Jezus jest Synem Bożym⁴⁰. Samarytanie poruszeni jej słowami wyszli z miasta na spotkanie z Jezusem. „Jest to eksodus z niewoli do wolności i nadziei”⁴¹. Wcześniej Jezus skierował do uczniów słowa dotyczące ich przyszłej działalności – kontynuacji dzieła, które On rozpoczął między innymi w Samarii. Jego misję kontynuować będą Apostołowie i ich następcy wśród wszystkich narodów świata⁴². Spotkanie Jezusa z Samarytanami, ich osobisty kontakt z Nim kończy się wyznaniem przez nich wiary: „On prawdziwie jest Zbawicielem świata” (J 4,42)⁴³. „Jezus jest nie tylko żydowskim czy samarytańskim Mesjaszem, lecz «Zbawicielem świata»⁴⁴. Wyrażenie „Zbawiciel świata” jest wyznaniem wiary, jest „odpowiedzią na objawienie się Jezusa jako daru i dawcy zbawienia, sumą wszystkiego, co odnosi się do obietnicy powszechnego zbawienia danej przez Jezusa (J 4,19-26)”⁴⁵. Jezus w dialogu z Samarytanką, ukazuje się czytelnikowi jako ktoś, kto jest „bardziej zatroskany o ludzi niż o przestrzeganie obowiązujących konwencji”⁴⁶.

Zakończenie

Wątek wiary, tak istotny dla Ewangelii Jana, został sformułowany już na jej początku – w Prologu: „A Słowo stało się ciałem i zamieszkało (rozbiło namiot) wśród nas. A my oglądaliśmy chwałę Jego, chwałę, jaką ma Jednorodzony posłany przez Ojca, pełen łaski i prawdy” (J 1,14). Cała Ewangelia rozwija to zdanie, mówiąc o wkroczeniu Syna Bożego w ziemską rzeczywistość i o różnych względem Niego postawach: jedni Go przyjęli (J 13–17), inni odrzucili (J 7–12). Ewangelista wzywa do wiary w Jezusa jako Mesjasza, Syna Bożego i Pana, bo to gwarantuje życie wieczne (J 20,30-31)⁴⁷.

Problematyka wyznania wiary w Jezusa, jako Syna Bożego i Pana (J 20,31), obecna jest w omówionym dialogu z Samarytanką. Ukazał on stopniowe objawianie się Jezusa i paralelnie do tego genezę i wzrost wiary Samarytanki i jej współziomków. Jest to widoczne w określeniach, tytułach Jezusa: Judejczyk (J 4,9); Pan (J 4,11); „większy od ojca naszego Jakuba” (J 4,12); prorok (J 4,19); Chrystus: „Jestem nim ja, który z tobą mówię” (J 4,26.29); Zbawiciel świata (J 4,42). Jezus Chrystus jest większy od Jakuba i od Proroków – jest Mesjaszem, a więc Zbawicielem świata⁴⁸.

³⁹ J. GNILKA, *Johannesevangelium*, 36–37.

⁴⁰ W. ŚWIERZAWSKI, *Pierwszy umiłował*, 125.

⁴¹ S. MĘDALA, *Ewangelia według św. Jana*, 469.

⁴² L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 182–184; PH. PERKINS, *Ewangelia według świętego Jana*, 1132; S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 1331.

⁴³ P.R. GRZYBIEC, *Spotkania przy studni*, 120–123.

⁴⁴ T. OKURE, *Ewangelia według św. Jana*, 1331.

⁴⁵ S. MĘDALA, *Ewangelia według św. Jana*, 472.

⁴⁶ S.C. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, 196.

⁴⁷ K. ZIAJA, *Problem struktury Ewangelii św. Jana we współczesnej egzegezie*, 223.

⁴⁸ W. ŚWIERZAWSKI, *Pierwszy umiłował*, 125; L. STACHOWIAK, *Ewangelia według św. Jana*, 185; PH. PERKINS, *Ewangelia według świętego Jana*, 1132–1133.

